

УДК 659.44: 2-765:316.654
DOI: 10.17721/sophia.2023.21.16

В. М. Слюсар, д-р філос. наук, доц.
ORCID: 0000-0002-5593-0622
e-mail: vadmyksl@gmail.com

Державний університет "Житомирська політехніка", Житомир, Україна

О. І. Предко, д-р філос. наук, проф.
ORCID: 0000-0002-9908-7788
e-mail: olenapredko@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

М. В. Слюсар, асист.
ORCID: 0000-0002-1480-1111
e-mail: born.for.freedom70@gmail.com

Державний університет "Житомирська політехніка", Житомир, Україна

PR-ДІЯЛЬНІСТЬ МУСУЛЬМАНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ (2010–2023 pp.)

Проаналізовано зміст та основні напрями PR-діяльності мусульманських релігійних організацій України. Визначено, що найбільш планомірно таку діяльність здійснюють Духовне управління мусульман України "Умма", Духовне управління мусульман України та Духовне управління мусульман Автономної Республіки Крим, що позначається використанням багатьох ресурсів та сучасних медіатехнологій, хоча і спостерігається брак системності. Зазначено, що їхня PR-діяльність має багатоканальний характер: через друковані й електронні медіа, а також радіо та телебачення, хоча превалюють інтернет-ресурси, у т. ч. соціальні мережі. Мусульманські релігійні організації створюють власний медіаконтент і здійснюють переклад глобального. Встановлено, що універсальною моделлю PR-діяльності мусульманських організацій є розміщення на електронних ресурсах загальної інформації про основи ісламського віровчення та особливості релігійної практики, а також оцифрованої тематичної літератури. Досліджено, що мусульманські релігійні організації у своїй PR-діяльності використовують і технології стрімінгу, тобто безперервної трансляції подій у режимі реального часу, переважно для висвітлення благодійних, культурних та просвітницьких PR-акцій, які проводить організація. Основними каналами із соціальних мереж для PR-діяльності мусульманськими організаціями є "Фейсбук", "Інстаграм" та "Телеграм", де регулярно розміщується контент на сторінках спільнот та духовних лідерів. Зауважено на напрямі PR-діяльності мусульманських організацій в Україні у висвітленні участі їхнього керівництва в державних заходах, а також прийняття декларацій взаємодії їх із владою та громадськістю. Значимими стали підписання Хартії мусульман України та Соціальної концепції мусульман України. Складовими PR-діяльності мусульманських організацій є культурна (як меценатство та як інтеркультурна масова комунікація), благодійницька, робота з дітьми та юнацтвом.

Ключові слова: іслам, PR-діяльність, зв'язки з громадськістю, мусульманська організація, іслам в Україні, масові комунікації, медіареальність, громада, релігійна комунікація.

Постановка проблеми. PR-діяльність є складовою суспільної діяльності, яка передбачає встановлення діалогу між особою, групою осіб чи організацією з іншими особами за посередництва інструментарію громадської думки. Остання є квінтесенцією поглядів, ідей, думок та оцінок, сформованих (не завжди раціонально, адже позначається впливом різних конститuentів) у масовій свідомості, які здатні виступати чинником спільної реакції великих груп на конкретний подразник – соціальну дію. Це визначає наявність значної кількості форм та методів діяльності щодо формування конкретних ідей або корегування існуючих. В історії людства спостерігаються різні елементи PR-діяльності, яка значною мірою почала інституціалізуватися лише в XIX ст. Звісно, прагнення створення артефактів величезних масштабів для увіковічнення в масовій свідомості уявлень про певні політичні постаті чи суспільно-політичні події, чи створення придворної писемної літописної спадщини дозволяли формувати у населення певне ставлення до уславлених чи знеславлених об'єктів. Але в XIX ст. спостерігається поява або структурних підрозділів організацій, або окремих компаній, мета діяльності яких здійснення цілеспрямованого впливу на громадську думку з метою формування та підтримки власного позитивного іміджу, рідше – негативного іміджу конкурентів, створення інструментарію подолання форс-мажорних обставин, які радикально його змінюють. Сьогодні ж в основі PR-діяльності є громадянський консенсус, досягнення якого актуалізує необхідність діалогу між різними

ланками суспільства як у суб'єкт-об'єктних вертикальних відносинах, так і суб'єкт-суб'єктних горизонтальних. PR-діяльність релігійних організацій орієнтувалася на установлені традиційні форми: поширення офіційних документів, актів, які регулюють діяльність громади, проповіді, теологічні дискусії, ритуальні інтегральні дії і т. д. Інституціалізація PR передусім під впливом утвердження засобів масової комунікації вимагає від релігійних організацій адекватних та оптимальних методів впливу на громадську думку. Наразі й у центральних органах управління релігійними організаціями, і в місцевих представництвах функціонують відповідні структурні підрозділи, які, по-перше, функціонально забезпечують розробку та супровід PR-кампаній, по-друге, контролюють різні види індивідуальних PR-дій на відповідність загальній концептуальній програмі. Перед науковцями актуалізується проблема дослідження як форм і методів PR-діяльності різних релігійних організацій, так і аналіз їхнього вибору та застосування згідно з традиційними формами здійснення релігійної діяльності загалом, з конкретними соціальними умовами, з наявними інструментами медіа. Ісламські організації в Україні мають значно меншу кількість віруючих, але при цьому існують релігійні культурні традиції кримських татар як одного з корінних народів України, так і традиції між-релігійних відносин. Водночас дослідження передбачає врахування стереотипів щодо україно-кримськотатарських відносин, які утверджувалися в масовій свідомості радянською історичною наукою, стереотипів

щодо образу "мусульман-терористів", продукованих вестернізованою культурою в останні 30 років.

Метою статті є здійснення аналізу PR-діяльності ісламських організацій України на початку XXI ст., інтегруючи методологічні підходи релігієзнавства, журналістики та соціальної філософії, визначення концептуальних відмінностей та спільних рис.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи PR-діяльність у релігійній сфері як складову соціальної діяльності у своїх попередніх дослідженнях, ми зазначали, що на сьогодні спостерігається антиномія: медіарельність сьогодення символізує сучасність та стрімкий розвиток, а релігія – світ традицій, виконуючи при цьому схожі функції [18, с. 86]. Із метою запобігання часткового витіснення першими із соціального простору релігійної інституції через конструювання власних сучасних ритуалів, виконання функції символічного виробництва релігійні організації як освоюють і впроваджують новітні інструменти PR-діяльності, так і реалізацію останньої, комплексно розробляючи цілісні PR-стратегії. Аналіз PR-діяльності мусульманських організацій України (Духовного управління мусульман України "Умма", Духовного управління мусульман Автономної Республіки Крим) засвідчує системність та послідовність реалізації PR-стратегій, багатоканальність трансляції, використання новітніх інструментів. У нашій роботі як об'єкт аналізу визначимо саме ці організації, оскільки інші не здійснюють активну PR-діяльність. Як зазначає Лариса Владиченко, наразі в Україні діє вісім духовних управлінь мусульман, а саме: Духовне управління мусульман України, Духовне управління мусульман України "УММА", Духовне управління мусульман Автономної Республіки Крим, Духовний центр мусульман України, Духовний центр мусульман України "АХМЕДІЄ", Духовне управління мусульман Криму, Духовний центр мусульман Криму, Релігійне управління незалежних мусульманських організацій України "Київський Муфтіят", а також ряд незалежних релігійних організацій мусульман та шиїтські релігійні громади [8, с. 57]. Якщо зазначені організації мають власні інтернет-сторінки, спільноти в соціальних мережах, виготовляють та поширюють власну медіапродукцію, то інші характеризуються спорадичними діями в медіапросторі. Вітчизняні ісламознавці Олег Ярош та Михайло Якубович визначають також, окрім зазначених, Всеукраїнську асоціацію громадських організацій – Альраїд, Асоціацію мусульман України, Інформаційний офіс ісламської партії Хізб ут-Тахрір в Україні [4, с. 687–689]. Вони присутні в медіапросторі, утім їхня діяльність зосереджена на просвітництві, а останньої – і на політиці.

PR-діяльність містить цілий комплекс спланованих PR-дій, які здатні у своїй послідовності не лише вплинути на громадську думку, але і встановити тривалу взаємодію релігійної організації з громадськістю. Звісно, така робота передбачає наявність у структурі організації відповідних підрозділів, але зазвичай вітчизняні релігійні організації не оприлюднюють дані про них. Наразі Духовне управління мусульман Автономної Республіки Крим у структурі організації виокремлює інформаційно-видавничий відділ, а висновки про наявність подібних підрозділів Духовне управління мусульман України та Духовне управління мусульман України "Умма" можна зробити із презентованих ними принципів діяльності. Простежується в усіх організаціях орієнтація на визначені стратегічні цілі зв'язків релігійної організації з гро-

мадськістю, а також вироблення оптимальної публічної реакції на виклики, які є іміджевими ризиками для них.

Ми проаналізували принципи діяльності зазначених ісламських релігійних організацій, які є визначальними для формування стратегії PR-діяльності. Метою Духовного управління мусульман України є об'єднання мусульман на основі знань Ахлюс-сунна-уаль-джама'а і забезпечення їхніх релігійних потреб. Водночас наголошується, що акида (основа Віровчення), якій навчає ДУМУ, була викладена двома великими імамами – Абуль-Хасаном Аль-Аш'арі та Абу-Мансуром Аль-Матуріді. Тобто акцентовано на популяризації вчень конкретних теологічних шкіл [10]. Духовне управління мусульман України "Умма" позиціонує себе як "релігійне об'єднання для всіх мусульман", наголошуючи таким чином на діалогічному принципі взаємовідносин його прихожан незалежно від приналежності до певних шкіл та орієнтацію на етноконфесійні розбіжності. PR-стратегія, по суті, виражається в таких максимах: "Нема й не може бути "татарської", "арабської" або "турецької" мечеті – є тільки мусульманська мечеть. Духовна єдність усіх мусульман – наша мета. Ми – мусульмани України. Наш вектор – європейський" [17]. При цьому акцентується увага на принципі громадянськості, тобто, не зводячи діяльність до реалізації ідей євроісламу, радше навпаки, кореляція з вітчизняною традицією ісламу з акцентом на історії ісламу в Україні. На етнічний складовий PR-діяльності своєї організації наголошує Духовне управління мусульман Автономної Республіки Крим, яке ставить за мету "стати провідним, зразковим, об'єднуючим ісламським інститутом, що розвиває і творить на благо кримськотатарського народу, мусульманської громади і суспільства України в цілому" [7]. Тобто стратегія поєднує поширення релігійних ідей з популяризацією традицій кримських татар як складових формування громадянського суспільства України. Для порівняння, Централізована релігійна організація Духовне управління мусульман Республіки Крим і міста Севастополь (Таврійський муфтіят), яка діє на території окупованого Криму і зареєстрована за російським законодавством, пріоритетом виставляє позаполітичність своєї діяльності, акцентує лише на вивченні релігії та релігійній практиці. При цьому активно висвітлюється участь очільників у державно-політичних заходах, вводячи свою аудиторію виключно в російський медіапростір, у заходах на кшталт відкритий урок на тему "Любов до Батьківщини і захист вітчизни" (3 травня 2023 р.), на якому на тлі широкомасштабного вторгнення представник муфтіята проголошує наратив про спільну історію росіян і кримських татар.

Основними каналами масової комунікації у PR-діяльності мусульманських організацій, як і багатьох інших видів діяльності, виступають телебачення, електронні медіа, у т. ч. ютуб-, фейсбук- та телеграм-канали, які є менш ресурсозатратними, на відміну від телебачення, і мають значну розгалужену регіональну мережу, а також меншою мірою друковані ЗМІ.

Традиційним для всіх мусульманських релігійних організацій України є такі складові вебсайтів: основна інформація про організацію (новини, медіаресурси (відео, аудіо, релігійна література); релігійні послуги (шлюб (нікях), ритуали, пов'язані з новонародженими, поховальні ритуали (джиназа), лікування (рук'я), у ДУМУ "Умма" також капеланство та прийняття ісламу), близькорелігійні послуги (сертифікація "Халаяль"), час намазів. Універсальною моделлю PR-діяльності мусульманських організацій є розміщення на електронних ресурсах загальної інформації про основи ісламського віро-

вчення та особливості релігійної практики. Ця інформація передусім спрямована на немусульманську аудиторію і має на меті: по-перше, підвищити рівень впізнаваності організації через зміст проголошуваних нею ідей (відбувається ідентифікація основних аспектів ісламу з конкретними особами, які його сповідують і репрезентують у суспільстві); по-друге, – просвітницька діяльність, яка є інструментом подолання сформованих у масовій свідомості стереотипів про цю релігію, індивідуальної ксенофобії, а також, особливо в умовах маклюєнівського "глобального села", способом встановлення діалогу з потенційними новонаверненими. Щодо останнього, то ознайомлення, звісно, має односторонній характер, але, оскільки має в основі пізнавальний характер, то ґрунтується на спонукальному принципі, що реалізовується через діалектику пізаного та непізаного, і дозволяє встановити зворотний зв'язок з аудиторією.

Кожна із зазначених трьох організацій на сайті розміщує вкладки, на яких читач має можливість ознайомитися з електронними та цифровими копіями друкованих видань. Зокрема, Духовне управління мусульман України "Умма" пропонує вибрати на вкладці "медіа" книги або відеоматеріали. Оцифровані книги перебувають у вільному доступі і є переважно перекладом на українську мову авторитетних праць: Тахія аль-Ісмаїл Мухаммад "Життєпис Пророка на основі найбільш ранніх джерел"; Алі Ат-Тантаві "Загальне уявлення про Іслам"; Хасан Хатхут "Розумне читання мусульманина" та інші, опубліковані "Ансар фундайшен" та Міжнародним інститутом ісламської думки [5, 6, 23]. Також поширюється переклад смислів Корану українською мовою Михайла Якубовича власного видавництва [24]. Духовне управління мусульман України пропонує дві оцифровані книги "Мухтасар", які презентують собою навчальний посібник, у якому викладені основи ісламу та правила здійснення ритуальних практик відповідно до трактувань шкіл імама Абу Ханіфи та Аш-Шафії [15]. У разі зацікавленості аудиторії пропонується на сайті видавництва придбати інші книги видавництва "АЯ ГРУП", присвячені історії ісламу, ісламській культурі, окремим аспектам віровчення і практик. Література публікується переважно російською та арабською мовами. На відміну від інших організацій у цій є тексти для хутб (п'ятничних проповідей, які проголошує імам), які подані на російськомовній вкладці, відповідно російською мовою з арабомовними частинами тексту, та арабомовний – винятково арабською. Духовне управління мусульман Автономної Республіки Крим розмістило на сайті роз'яснення віровчень, складеного імамом ат-Тахаві, та детальну інструкцію для здійснення молитви українською кримськотатарською та російською мовами, без вказання видавництва, але з рекомендацією від Ради Улемів Духовного Управління [16].

Стосовно відеоконтенту, то й він має універсальний характер, основний контент – це хутби (п'ятничні проповіді), уроки повчального змісту, привітання громади з релігійними святами. Певна частина розміщена на сайті, більшість відеоконтенту – на платформі "Ютуб" та у соціальних мережах.

Особливістю PR-діяльності релігійних організацій є функціонування окремих релігійних, а точніше конфесійних, телевізійних каналів. Специфікою таких каналів є їхня інформаційно-просвітницька спрямованість, що передбачає обмеження розважального контенту та тощо, акцент ставиться на культурних передачах, документалістиці та передачах для дітей. Специфічним контентом на цих телеканалах є богословські передачі,

у яких роз'яснюються релігійні настанови і тлумачаться положення релігійних текстів. При цьому метою є не лише охоплення віруючих конкретних конфесій, але й представників інших чи позаконфесійних. Особливістю здійснення зв'язків з громадськістю через власний телеканал є ресурсозатратність. Наразі в Україні немає мусульманських релігійних каналів. Це пояснюється не лише відсутністю необхідних матеріальних ресурсів, але й недостатністю інформаційних приводів, постійної аудиторії. Важливим аспектом є мова спілкування, оскільки значна кількість мусульман у країні не володіє українською мовою. Разом з тим, на деяких каналах транслювалися релігійні ісламські передачі. Наприклад, з березня 2020 р. на каналі "UA: Крим" щоп'ятниці в ефір виходила телепередача "П'ятнична проповідь Муфтія" (на паритетних засадах представлені три духовні управління і читалися однією з трьох мов – українською, кримськотатарською, російською) [21]. Основною метою трансляції було забезпечення релігійних прав віруючих, які не могли бути повністю реалізовані через ковідні обмеження. Канали цієї медіагрупи транслювали богослужіння різних релігій та конфесій.

Водночас альтернативним каналом PR-діяльності релігійних організацій є ютуб-канали, які є менш ресурсозатратними, на відміну від телебачення, і мають значну розгалужену регіональну мережу. Аналіз контенту ютуб-каналів мусульманських релігійних організацій України дозволяє зробити висновок, що, по-перше, вони мають обмежену аудиторію (про це свідчить кількість підписників та переглядів); по-друге, основними відеоматеріалами є репортажі та духовно-просвітницькі передачі; по-третє, майже відсутні трансляції наживо. Щодо українського сегменту ютубу, то він не достатньо мірою розвинений через малі запити споживачів. Кількість підписників каналів: Духовне управління мусульман України (ДУМУ) – 5,49 тис. (1 відео щомісяця) [11]; ІКЦ Київ – 677; Духовне управління мусульман України "Умма" – 340 [12]. Цікаво, що канали, які не мають брендової ідентифікації з конкретною організацією, а лише контекстуальну, більш популярні. Зокрема, на "Islamic Media Ukraine" підписано 69,1 тис. користувачів, а регулярність розміщення відеоматеріалів – 4-5 щомісяця; "Іслам в Україні" – 3,89 тис. користувачів.

Мусульманські релігійні організації у своїй PR-діяльності використовують і технології стрімінгу, тобто безперервної трансляції подій у режимі реального часу. Масове застосування технологій безперервної трансляції онлайн (чи телебаченням, чи через інтернет-ресурси) дозволяє робити публічною не лише колективну молитву, але й індивідуальну [18]. На сьогодні існує практика безперервної трансляції з мечеті аль-Харам у Мекці (напр., на ютуб-каналі "Makkah Live") [3] та мечеті ан-Набаві у Медині (напр., на ютуб-каналі "Madinah Live HD") [22]. Українські мусульманські релігійні організації використовують стрімінгові технології несистемно і зазвичай основним об'єктом є хутби. Це пояснюється релігійними настановами регулярно відвідувати джума (п'ятничний намаз), не пропускаючи більше двох підряд. За цих умов стрімінг містить конфліктогенні ознаки, але є ефективним засобом висвітлення благодійних, культурних та просвітницьких PR-акцій, які проводить організація. Наприклад, у 2021 р. у межах діяльності Х Школи ісламознавчих досліджень, організованої Українським центром ісламознавчих досліджень, яку очолює Саїд Ісмаїлов, що виконував на той час функції муфтія Духовного управління мусульман "Умма", виступи лекторів транслювалися наживо на платформі "Фейсбук".

Духовне управління мусульман України на платформі "Інстаграм" та "Телеграм" проводить прямі трансляції розмови з шейхом Айнуддіном Банаєвим.

Сайти надають можливість комунікації зі своєю аудиторією, щоправда менш мобільні, ніж це реалізується через соціальні мережі, у яких, окрім коментарів і можливостей листування, є різні форми реакції на повідомлення й більш легший доступ до інформації та її поширення до своєї аудиторії через смартфони. Основними каналами із соціальних мереж для PR-діяльності мусульманськими організаціями використовується "Фейсбук", "Інстаграм" та "Телеграм". Зазначимо, що власні сторінки мають як центральні структури мусульманських організацій, так і регіональні, які поряд із власним контентом розміщують офіційні звернення муфтіїв. Більш вагомим інструментом PR-діяльності релігійної організації є формування іміджу духовного лідера, який у комунікативному акті орієнтується не на менторство, а на діалог та співпрацю. Реалізація принципу відкритості водночас із публічністю формує дискурс взаєморозуміння зі зняттям домінантної істинності в одного учасника комунікації. Це відбувається через висловлення позиції очільників організації стосовно актуальних для суспільства питань. Комунікація духовного лідера через пости у соціальних мережах про певні фрагменти життєдіяльності громади дозволяє продукувати неофіційну інформацію, яка формує образ організації як цілісного організму. Також це формує в аудиторії відчуття обізнаності щодо різних аспектів діяльності як релігійної організації, так і її лідерів.

Актуальним каналом PR-діяльності релігійних організацій є створення аудіоконтенту, передусім подкастів, розміщення на інтернет-сторінках радіостудій аудіоматеріалів. Їхньою особливістю є можливість слухати матеріали, коли людина займається певними видами діяльності. Духовне управління мусульман України (<https://soundcloud.com/radiomplus/sets>) активно використовує такі канали: Шлях благочестивих, Чи знаєш ти? Уроки шейха Айнуддіна, Істинний шлях, Зікри та Дуа, Мінімальні знання з ісламу, Ритуали ісламу, Твоє здоров'я. Також для поширення аудіоконтенту використовується платформа "Телеграм".

Важливим напрямом PR-діяльності мусульманських організацій в Україні є висвітлення участі їхнього керівництва в державних заходах. По-перше, усі муфтії розміщують привітання з нагоди державних свят, а по-друге, висвітлюється їхня участь в офіційних заходах (напр., "Мурат Сулейманов узяв участь у заході в британському консульстві у Львові" від 22.05.2023; "Представники ДУМУ "Умма" отримали державні нагороди з рук президента" від 18.04.2023; "Делегація ДУМУ відвідала посольство Туреччини" від 15.02.2023; "Муфтії Криму та голови мусульманських громад отримали нагороду за заслуги перед українським народом" від 04.10.2022). Такі акції дозволяють демонструвати організаціям їхню відкритість та публічність у відносинах із владою. А одним із напрямів PR-діяльності, який реалізують Духовне управління мусульман України "Умма" та Духовне управління мусульман Автономної Республіки Крим, а також понад 30 громадських організацій і громад, – це прийняття декларації та інших офіційних документів, які проголошують основні принципи взаємовідносин мусульман з державою і громадськістю. У грудні 2016 р. вони підписали Хартію мусульман України, яка до того отримала схвальний експертний висновок відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України. У ній зазначається, що "розуміння ісламу

не може зводитися до однієї теологічної чи правової школи, чи до групи послідовників одного ісламського лідера, а також засуджують практику звинувачень у відпаданні від ісламу (такфір) всупереч прийнятим у ньому релігійно-правовим процедурам"; "мусульманам України як активним громадянам дозволено брати участь у політичному житті країни, бо громадянство передбачає політичну активність із погляду участі як у голосуванні, так і в політичних інститутах країни (інститутах влади)" [22]. Таким чином, у ній проголошується принцип громадянської активності мусульман, особливо в питаннях підтримки територіальної цілісності держави. А через рік було підписано Соціальну концепцію мусульман України, яка встановлює спільну позицію мусульман України щодо різних аспектів соціального життя, зокрема етики, права, сімейної інституції, науки, освіти, економіки та ін.

Із проаналізованих мусульманських релігійних організацій помітною складовою їхньої діяльності можемо назвати організацію та проведення благодійної та волонтерської діяльності. Звісно, основною є роздача жертвового м'яса у свято Ід аль-Адха, але разом з цим організації реалізують й інші проекти благодійництва. Духовне управління мусульман Автономної Республіки Крим активно займається питанням допомоги дітям-сиротам. Наприклад, за останні три роки спільно з Об'єднанням мусульманок України та фондом "Рука Допомоги" реалізовано ряд благодійних проектів, зокрема, було відремонтовано чотири будинки в Херсонській області для дітей, звільнених із табору для полонених [9]. Жіноча громадська організація "Мар'ям" організувала ряд акцій збору допомоги військовим і цивільним, у тому числі дітям і малозабезпеченим родинам, а також виготовляли та відправляли на фронт окопні свічки для військових [14]. Мусульманські громади м. Київ, м. Одеса, м. Кременчук Духовного управління мусульман України передала гуманітарну допомогу для тих, хто постраждав від трагедії на Каховській ГЕС. Утім, висвітлення благодійної діяльності мусульманськими організаціями відбувається незначною мірою, очевидно, що це відбувається через релігійну позицію: прагнути до анонімності благодійної діяльності.

Складовою PR-діяльності релігійних організацій є PR-діяльність у сфері культури. Вона реалізується у двох аспектах: як меценатство та як інтеркультурна масова комунікація. Перше передбачає безкорисливе покровительство освіти та культури, що виражається у спонсорській підтримці культурно-мистецьких акцій релігійної спрямованості або проведення власних акцій. Друге є супровідним глобалізаційних, у т. ч. міграційних, процесів [18]. Поява в соціальному просторі достатньої для самоорганізації кількості представників різних вірувань природно спричиняє взаємодію та інтеркультурну комунікацію в етнічному та релігійному аспектах. Міжрелігійний Тому під егідою релігійних організацій проводяться культурно-мистецькі акції. Наприклад, за даними порталу "Релігійно-інформаційна служба України", у другій половині 2019 р. в Україні було проведено Всеукраїнський конкурс читців Корану в Києві; акція "Іслам – мир", під час якої мусульмани зібралися в саду Т. Шевченка в Харкові для того, щоб ознайомити жителів міста із власними культурними і релігійними традиціями; 6 квітня 2023 р. муфтії Криму провів міжконфесійний іфтар. Водночас представники керівництва мусульманських релігійних організацій беруть участь у заходах культурного характеру, які проводять представники інших релігій, зокрема: 02.02.2023 р. шейх Мухаммад Мамутов

ушанував пам'ять жертв Голокосту у Львові; 14.06.2023 р. у Київській соборній мечеті "ар-Рахма" пройшов вечір української кухні, який став уже традиційним і повторюється щосередини.

Протягом останніх 30-ти років простежується тенденція утвердження в масовій свідомості багатьох суспільств стигматизація мусульман як "суб'єктів, здатних до насилля" [19, с. 358]. Важливим для мусульманських громад є PR-діяльність, спрямована на руйнування стереотипу "мусульмани – терористи", яка відбувається через громадсько-політичні та просвітницькі PR-акції. Вона здійснюється як трансляцією проповідей (хутб), так і участю духовних лідерів у тематичних радіо- та телепередачах, під час яких обговорюється ця проблема. Це здійснюється як у контексті реалізації стратегії PR-діяльності, так і як реакція на конкретні події. Духовне управління мусульман України "Умма" використовує для цього наукові та громадські платформи: конференції, круглі столи і т. д.; Духовне управління мусульман України переважно використовує реакцію різних духовних лідерів ісламського світу на різні події; Духовне управління мусульман України Автономної республіки Крим – висвітлення громадсько-політичних подій в окупованому Криму.

Як зазначалося раніше, одним з елементів PR-діяльності релігійних організацій є робота з дітьми та юнацтвом. Вона відбувається через просвітницькі, виховні, (етичні, екологічні, патріотичні) та культурно-мистецькі заходи. Наприклад, навіть в умовах пандемії проводилися такі заходи: Духовне управління мусульман України провело (жовт.-лист. 2020 р.) два онлайн-конкурси для дітей – відеоконкурс "Родовід Пророка Мухаммада" і конкурс малюнків "Школа моєї мрії", для якого діти малювали свою ідеальну мусульманську школу, якою б вона хотіла її бачити; Духовне управління мусульман України Автономної республіки Крим провело в квітні 2020 р. дитячий конкурс "Світло Корану" імені Номана Челебіджихана. Загалом молодіжні PR-акції представлені лише конкурсами, екологічними та патріотичними акціями майже не представлені.

Висновки. Аналіз PR-діяльності мусульманських організацій України в контексті загальносвітових тенденцій дозволяє стверджувати, що вона здійснюється з використанням багатьох ресурсів та сучасних медіа-технологій, хоча і спостерігається брак системності. Здійснюється багатоканально, з яких основними є телебачення та інтернет-ресурси, у т. ч. ютуб-канали, які є менш ресурсозатратними, на відміну від телебачення, і мають значну розгалужену регіональну мережу. Стратегічна мета PR-діяльності кожної мусульманської організації визначена, з одного боку, інтегральним спрямуванням на поширення основ ісламського віровчення, а з іншого, – її унікальною місією. На сайтах організацій подається універсальний контент, який стосується основ віровчення та релігійної практики, відмінним же є бібліотечний фонд (оцифровані друковані видання). Усі організації продукують власний унікальний відеоконтент. Використовують у PR-діяльності стрімінгові технології, які стосуються передусім висвітлення PR-акцій, які ними організовані. Основними напрямками є PR-діяльності висвітлення участі їхнього керівництва в державних заходах, благодійних, культурно-мистецьких (у т. ч., міжкультурного характеру) заходів, роботи з молоддю.

Хоча в статті проаналізована частина медіаконтенту за період від широкомасштабного вторгнення російських військ, поза увагою залишилася трансформація

PR-діяльності за цей період у контексті реакції на війну, що стане предметом наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Islamic Media Ukraine. URL: <https://www.youtube.com/@IslamicMediaUkraine> (дата звернення 01.06.2023).
2. Madinah Live HD. URL: https://www.youtube.com/watch?v=EB0Y1ztWnic&ab_channel=%D9%82%D9%86%D8%A7%D8%A9%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%86%D8%A9%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%A8%D9%88%D9%8A%D8%A9 (дата звернення 01.06.2023).
3. Makkah Live. URL: https://www.youtube.com/watch?v=UtvBCFYq2el&ab_channel=%D9%82%D9%86%D8%A7%D8%A9%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B1%D8%A7%D9%86%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%B1%D9%8A%D9%85 (Дата звернення 01.06.2023).
4. Yarosh O., Yakubovych M. Ukraine // *Yearbook of Muslims in Europe*, 2021. Vol. 13. 675–689.
5. Аль-Ісмаїл Т. Мухаммад. Життєпис Пророка на основі найбільш ранніх джерел; пер. з англ. Ічня: ПП "Формат", 2019. 424 с.
6. Ат-Тантаві А. Загальне уявлення про Іслам / пер. Юрій Косенко. Київ: Ансар Фаундейшн, 2014. 248 с.
7. Бачення. Місія. Цілі. URL: <http://www.dumk.org/pro-nas/bachennya-misiya-cili/> (дата звернення 01.06.2023).
8. Владиченко Л. Мусульманські організації в контексті державно-конфесійних та міжконфесійних відносин в Україні // *Релігійна свобода*, 2019. № 22-23. С. 55–60.
9. Допомога дітям-сиротам в умовах війни. 28.12.2022. URL: <https://www.dumk.org/2022/12/28/dopomoga-dityam-sirotam/> (дата звернення 01.06.2023).
10. ДУМУ. URL: <https://www.islam.ua/uk/dumuukr/pro-dumu> (дата звернення 01.06.2023).
11. Духовне управління мусульман України – ДУМУ. URL: <https://www.youtube.com/@ISLAMUA/featured> (дата звернення 01.06.2023).
12. Духовне управління мусульман України "Умма". URL: <https://www.youtube.com/@ummaua> (дата звернення 01.06.2023).
13. Іслам в Україні. URL: <https://www.youtube.com/@islamua> (дата звернення 01.06.2023).
14. Мусульмани-волонтери нагороджені подяками від Київської ОВА. URL: <https://umma.in.ua/ua/node/3258> (дата звернення 01.06.2023).
15. Наша література. URL: <https://www.islam.ua/uk/bibliotekaukr/islamska-biblioteka> (дата звернення 01.06.2023).
16. Наші видання. URL: <https://www.dumk.org/category/rada-ulemiv/nashi-vidannya/> (дата звернення 01.06.2023).
17. Наші принципи. URL: <https://umma.in.ua/ua/nashi-pryncipy> (дата звернення 01.06.2023).
18. Слюсар В., Маршевський М. PR-діяльність у релігійній сфері як складова соціальної діяльності: досвід України та Польщі // *Українська поліоністика*, 2019. № 16. С. 84–92.
19. Слюсар В. М. Насилля: соціально-філософська природа. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2017. 450 с.
20. Соціальна концепція мусульман України. URL: <https://umma.in.ua/ua/node/1890> (дата звернення 01.06.2023).
21. Телебачення транслюватиме проповіді мусульман у мечеті і молитву в синагозі // Релігійно-інформаційна служба України. 30.03.2020. URL: https://risu.ua/telebachennya-translyuvati-propovid-musulman-u-mecheti-i-molitu-v-sinagozi_n103527/amp (дата звернення 01.06.2023).
22. Хартія мусульман України. 07.12.2016. URL: <https://islam.in.ua/ua/suspilstvo/hartiya-musulman-ukrayiny> (дата звернення 01.06.2023).
23. Хатхут Х. Розумне читання мусульманина. Ічня: ПП "Формат", 2019. 148 с.
24. Якубович М. Коран. Переклад смислів українською мовою. Київ: ДУМУ "Умма", 2017. 608 с.

References

1. Islamic Media Ukraine. <https://www.youtube.com/@IslamicMediaUkraine> (Date of access 01.06.2023).
2. Madinah Live HD. https://www.youtube.com/watch?v=EB0Y1ztWnic&ab_channel=%D9%82%D9%86%D8%A7%D8%A9%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%86%D8%A9%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%A8%D9%88%D9%8A%D8%A9 (Date of access 01.06.2023).
3. Makkah Live. https://www.youtube.com/watch?v=UtvBCFYq2el&ab_channel=%D9%82%D9%86%D8%A7%D8%A9%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B1%D8%A7%D9%86%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%B1%D9%8A%D9%85 (Date of access 01.06.2023).
4. Yarosh O., Yakubovych M. Ukraine. *Yearbook of Muslims in Europe*. 2021. Volume 13:675–689.
5. al-Isma'il T. Muhammad (Zhytyepys Proroka na osnovi naiblish rannikh dzherel); per. z anhli. Ichnia: PP "Format", 2019. 424 s.
6. at-Tantavi A. Zahalne uiaavlennia pro Islam: per. Yurii Kosenko. Kyiv: Ansar Faundeishn, 2014 r. 248 s.
7. Bachennia. Misiia. Tsili. <http://www.dumk.org/pro-nas/bachennya-misiya-cili/>.
8. Vladychenko L. Musulmanski orhanizatsii v konteksti derzhavnokonfesiynikh ta mizhkonfesiynikh vidnosyn v Ukraini. *Relihiina svoboda*. 2019. № 22-23. S. 55–60.

9. Dopomoha ditiam-syrotam v umovakh viiny. 28.12.2022. <https://www.dumk.org/2022/12/28/dopomoga-dityam-syrotam/>.
10. DUMU. Elektronnyi resurs <https://www.islam.ua/uk/dumuukr/pro-dumu>.
11. Dukhovne upravlinnia musulman Ukrainy – DUMU. <https://www.youtube.com/@ISLAMUA/featured>.
12. Dukhovne upravlinnia musulman Ukrainy "Umma". <https://www.youtube.com/@ummaua>.
13. Islam v Ukraini. <https://www.youtube.com/@islaminua>.
14. Musulmany-volontery nahorodzhenni podiakamy vid Kyivskoi OVA. <https://umma.in.ua/ua/node/3258>.
15. Nasha Literatura <https://www.islam.ua/uk/bibliotekaukr/islamska-biblioteka>.
16. Nashi vydannia <https://www.dumk.org/category/rada-ulemiv/nashi-vidannia/>.
17. Nashi pryntsy. <https://umma.in.ua/ua/nashi-pryntsy>.
18. Sliusar V., Marsheskyi M. PR-dialnist u relihiinii sferi yak skladova sotsialnoi dialnosti: dosvid Ukrainy ta Polshchi. *Ukrainska polonistyka*. 2019. № 16. S. 84-92.
19. Sliusar V. M. Nasyllia: sotsialno-filosofska pryroda. Zhytomyr: Vyd-vo Yevenok O. O., 2017. 450 s.
20. Sotsialna kontseptsia musulman Ukrainy. <https://umma.in.ua/ua/node/1890>.
21. Telebachennia transliuvatyime propovidi musulman u mecheti i molytvu v synagozi. Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy. 30.03.2020. https://risu.ua/telebachennia-transliuvatyime-propovidi-musulman-u-mecheti-i-molytvu-v-synagozi_n103527/amp.
22. Khartiia musulman Ukrainy. 07.12.2016. <https://islam.in.ua/ua/suspilstvo/hartiya-musulman-ukrayiny>.
23. Khatkhut Kh. Rozumne chytannia musulmanyna. Ichnia: PP "Format", 2019. 148 s.
24. Yakubovych M. Koran. Pereklad smysliv ukrainskoiu movoiu. Kyiv: DUMU "Umma", 2017. 608 s.

Надійшла до редколегії 03.03.23

Slyusar Vadym, Dr. Sci. (Philosoph.), Associate Prof.,
 Head of the Department of Philosophical and Historical Studies and Mass Communications
 Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, Ukraine

Olena Predko, Dr. Sci. (Philosoph.), Prof.
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Mykola Sliusar, Assist.
 Department of International Relations and Political Management
 Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, Ukraine

PR ACTIVITIES OF MUSLIM ORGANIZATIONS IN UKRAINE (2010–2023)

The content and main directions of PR activities of Muslim religious organizations in Ukraine were analyzed. It was determined that the Spiritual Administration of Muslims of Ukraine "Umma", the Spiritual Administration of Muslims of Ukraine and the Spiritual Administration of Muslims of the Autonomous Republic of Crimea carry out such activities most systematically, which is characterized by the use of many resources and modern media technologies, although there is a lack of systematicity. Their PR activity is multi-channel: through print and electronic media, as well as radio and television, although Internet resources, including social networks, prevail. Muslim religious organizations both create their own media content and translate global media. A universal model of PR activities of Muslim organizations is the posting of general information on the basics of Islamic belief and features of religious practice, as well as digitized thematic literature, on electronic resources. Muslim religious organizations in their PR activities also use streaming technologies, i.e. continuous broadcasting of events in real time, mainly to cover charitable, cultural and educational PR actions conducted by the organization. Facebook, Instagram and Telegram are the main social media channels used by Muslim organizations for PR activities, where content is regularly posted on the pages of communities and spiritual leaders. An important direction of the PR activities of Muslim organizations in Ukraine is the coverage of their leadership's participation in state events, as well as the adoption of declarations of their interaction with the authorities and the public. The signing of the Charter of Muslims of Ukraine and the Social Concept of Muslims of Ukraine became significant. The components of PR activities of Muslim organizations are cultural (as patronage and as intercultural mass communication), charity, work with children and youth.

Keywords: Islam, PR activity, public relations, Muslim organization, Islam in Ukraine, mass communications, media reality, community, religious communication.